

Навчально-методична серія
«КАФЕДРА»
№ 95

Євгеній Гайданка

ТРАНЗИТОЛОГІЯ
НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ
РЕКОМЕНДАЦІЇ

**Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Факультет суспільних наук
Кафедра політології і державного управління**

Навчально-методична серія
«КАФЕДРА»
№ 95

Євгеній Гайданка

ТРАНЗИТОЛОГІЯ

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
(для студентів спеціальності 052 Політологія)

Ужгород – 2024

УДК 339.565(076)

Г 14

Гайданка Є. Транзитологія: навчально-методичні рекомендації для здобувачів освіти галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки спеціальності 052 Політологія, освітньо-професійна програма «Політологія», перший (бакалаврський) рівень / Навчально-методична серія «КАФЕДРА» / № 95; [Ужгород. нац. ун-т; Ф-т сусп. наук; Каф. політології і державного управління]. Ужгород, УжНУ. 2024. 35 с.

Розробник:

Гайданка Євгеній Іванович, кандидат політичних наук, доцент кафедри політології і державного управління факультету суспільних наук УжНУ

Рецензенти:

Марчук Василь Васильович, доктор історичних наук, професор кафедри політичних інститутів та процесів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ);

Мартинкович Марцел, доктор філософії (PhD), завідувач кафедри політології Трнавського університету (м. Трнава, Словачька Республіка).

Навчально-методична серія «КАФЕДРА» / № 95

(створена рішенням кафедри політології і державного управління ФСН УжНУ, протокол № 7 від 26 лютого 2014 року)

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри політології і державного управління факультету суспільних наук УжНУ.

Протокол № 4 від 5 грудня 2024 року.

Схвалено науково-методичною комісією факультету суспільних наук ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Протокол № 4 від 17 грудня 2024 року.

Затверджено на засіданні Вченої ради факультету суспільних наук ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Протокол № 4 від 18 грудня 2024 року.

© Євгеній Гайданка, 2024

© Навчально-методична серія «Кафедра», 2024

ЗМІСТ

1. Вступ до навчальної дисципліни	5
2. Очікувані результати навчання	7
3. Опис та структура навчальної дисципліни	9
4. Програма навчальної дисципліни	12
5. Тематика, плани та література для підготовки до практичних занять	18
6. Методичні вказівки з організації самостійної роботи студентів	26
7. Перелік завдань на модульні контрольні роботи	27
8. Типові тестові контрольні завдання	29
9. Рекомендована література	30
10. Методи навчання та оцінювання	32

ВСТУП ДО НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Навчальний курс «Транзитологія» має важливе значення для підготовки слухачів спеціальності 052 Політологія, оскільки пояснює динаміку політичних режимів сучасності та вказує на можливі політичні сценарії досягнення режиму консолідованої демократії у транзитивних країнах.

Мета навчальної дисципліни – ознайомлення студентів з політологічною природою та структурою демократичного транзиту, основними концепціями переходу до демократії у політичній науці, практикою демократичних переходів у світі та емпіричними розрахунками переходу до демократії.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких **компетентностей**:

загальних компетентностей:

- знання предметної області та розуміння професійної діяльності (ЗК-01);

- здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні (ЗК-06);

- здатність працювати у міжнародному контексті (ЗК-09);

спеціальних компетентностей:

- здатність використовувати категорійно-понятійний та аналітично-дослідницький апарат сучасної політичної науки (СК-01);

- здатність описувати, пояснювати й оцінювати політичні процеси та явища у різних історичних, соціальних, культурних та ідеологічних контекстах (СК-03);

- здатність застосовувати інструментарій нормативної та емпіричної політичної теорії, політичної методології, порівняльної та прикладної політології, міжнародних та глобальних студій у фаховій діяльності (СК-04);

- здатність аналізувати взаємодію політичних акторів та інститутів, владу та урядування, політичні системи та режими, політичну поведінку у різних контекстах їх функціонування (СК-05);

- здатність застосовувати теорії та методи прикладної політології, політичних комунікацій, спеціальних політологічних дисциплін у професійній діяльності (СК-07);

- здатність конструювати дизайн, розробляти програму та виконувати політологічні дослідження з використанням сучасних методів, технологій та інструментарію політичного аналізу (СК-08);

- здатність презентувати результати теоретичних і прикладних досліджень для фахівців та нефахівців (СК-09).

На вивчення навчальної дисципліни відводиться **120 годин/04 кредити ECTS.**

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Відповідно до освітньої програми «Транзитологія», вивчення навчальної дисципліни повинно забезпечити досягнення здобувачами вищої освіти таких програмних результатів навчання (ПРН):

Програмні результати навчання	Шифр ПРН
вміти критично мислити у сфері професійної діяльності	ПРН-03
знати свої права та обов'язки як члена демократичного суспільства та використовувати їх у професійній діяльності	ПРН-06
вміти використовувати базовий категорійно-понятійний та аналітично-дослідницький апарат сучасної політичної науки	ПРН-08
вміти застосовувати політологічне мислення для розв'язання теоретичних та практичних проблем у політичній сфері на основі опанування класичної та сучасної політичної думки	ПРН-09
вміти описувати, пояснювати й оцінювати політичні процеси та явища у різних історичних, соціальних, культурних та ідеологічних контекстах	ПРН-10
застосовувати інструментарій нормативної та емпіричної політичної теорії, політичної методології, порівняльної та прикладної політології, міжнародних та глобальних студій у фаховій діяльності	ПРН-11
вміти аналізувати взаємодію політичних акторів та інститутів, владу та урядування, політичні системи та режими, політичну поведінку у різних контекстах їх функціонування	ПРН-12
презентувати результати теоретичних і прикладних досліджень фахівцям і широкій аудиторії, засобам масової інформації, експертам з інших галузей знань	ПРН-16

Очікувані результати навчання, які повинні бути досягнуті здобувачами освіти після опанування навчальної дисципліни «Транзитологія»:

Програмні результати навчання	Шифр ПРН
вміти критично мислити у сфері дослідження динаміки сучасних політичних режимів	ПРН-03
знати свої права та обов'язки як члена демократичної держави та члена громадянського суспільства	ПРН-06
вміти використовувати сучасну термінологію порівняльної політичної науки, транзитології та суміжних галузей політології	ПРН-08

вміти застосовувати політологічне мислення для розв'язання практичних проблем у сфері відстоювання політичних прав і громадянських свобод індивіда	ПРН-09
вміти описувати пояснювати динаміку політичних режимів, враховуючи історичні особливості розвитку держави і суспільства	ПРН-10
застосовувати інструментарій прикладної політології для визначення політичної та економічної трансформації України, країн світу	ПРН-11
вміти аналізувати взаємодію між політичною елітою та громадянським суспільством у дослідженні політичних режимів	ПРН-12
презентувати результати досліджень динаміки політичного режиму у сучасній Україні засобам масової інформації	ПРН-16

ОПИС ТА СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**Опис навчальної дисципліни**

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 4	Рік підготовки:	
Загальна кількість годин – 120	4-ий	4-ий
Кількість модулів – 2	Семестр:	
Тижневих годин: для денної форми навчання: 3,3 аудиторних – 60 самостійної роботи студента – 60	1-ий	1-ий
	Лекції:	
	34	14
	Практичні (семінарські):	
	26	4
Вид підсумкового контролю: іспит	Лабораторні:	
	-	-
Форма підсумкового контролю: усна	Самостійна робота:	
	60	102

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної роботи становить:

для денної форми навчання – 60/60

для заочної форми навчання – 18/102

Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Форма навчання: денна					
	у тому числі					
	Усього	лекції	практичні (семінарські)	лабораторні	індивідуальна робота	самостійна робота
1-й семестр						
Модуль 1						
Тема 1. Демократія та демократизація. Демократичний перехід	10	4				6
Тема 2. Модернізація та класична транзитологія	14	4	2			8
Тема 3. Посткомуністичний вимір демократичного транзиту	20	6	6			8
Тема 4. Консолідація демократії у демократичному транзиті	18	6	4			8
Модульна контрольна робота						
Разом за модуль	62	20	12			30
Модуль 2						
Тема 1. Індекссування демократизації	18	4	4			10
Тема 2. Особливості переходу до демократії країн Центральної та Східної Європи	22	6	6			10
Тема 3. Особливості процесу демократизації в Україні	18	4	4			10
Модульна контрольна робота						
Разом за модуль	58	14	14			30
Разом за семестр	90	34	26	-	-	60

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Форма навчання: заочна					
	Усього	у тому числі				
лекції		практичні (семінарські)	лабораторні	індивідуальна робота	самостійна робота	
1-й семестр						
Модуль 1						
Тема 1. Демократія та демократизація. Демократичний перехід	12	2				10
Тема 2. Модернізація та класична транзитологія	12	2				10
Тема 3. Посткомуністичний вимір демократичного транзиту	21	4	2			15
Тема 4. Консолідація демократії у демократичному транзиті	17	2				15
Модульна контрольна робота						
Разом за модуль	62	10	2			50
Модуль 2						
Тема 1. Індекссування демократизації	20					20
Тема 2. Особливості переходу до демократії країн Центральної та Східної Європи	24	2	2			20
Тема 3. Особливості процесу демократизації в Україні	14	2				12
Модульна контрольна робота						
Разом за модуль	58	4	2			52
Разом за семестр	120	10	4			102

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

МОДУЛЬ № 1

Тема 1. Демократія та демократизація. демократичний перехід.

Демократія та демократизація. Політична модернізація як процес переходу від традиційних до сучасних суспільств. Демократизація як етап трансформації суспільно-політичних систем. Процес демократизації: сутність та загальна характеристика. Просторово-часові виміри процесу демократизації.

Демократичний транзит. Основні транзитологічні школи. Зміст та предмет транзитології як політологічної галузі. Демократичний транзит як процес трансформації недемократичних суспільств. Основні концептуальні напрями дослідження процесу переходу до демократії: структурний та процесуальний підходи. Особливості становлення та предмет дослідження першої транзитологічної школи (Д. Растоу, С. Хантінгтон). Дослідницька сфера другої транзитологічної школи (З. Бжезинський, Г. О'Доннелл, Ф. Шміттер, А. Пшеворський). Специфіка дослідження третьої транзитологічної школи. Напрями аналізу сучасної транзитології: політичний елітизм, системний структуралізм, зовнішньополітичний напрям, культурологічний напрям, економічний напрям.

Тема 2. Модернізація та класична транзитологія.

Модернізаційна теорія переходу до демократії. Зміст та методологічна особливість модернізаційного підходу. Індикатори сталого соціального розвитку С. Ліпсета: легальність, стабільність політичної системи, вплив економічних факторів на політичні інститути. Взаємодія соціально-освітніх факторів та демократизації в концепції Дж. Коулмена. Модернізаційна модель Г. Алмонда та С. Верби. Актуалізація рівня впливу громадськості на процеси демократизації. Постмодерніський напрям дослідження процесів демократизації. Аналіз соціально-політичної модернізації С. Ліпсета. Р. Інглехарт про траєкторію культурних і соціально-економічних змін. Взаємодія між законами ринкової трансформації та розвитком інститутів демократії в концепції К. Оффе.

Модель переходу до демократії Д. Растоу. Зародження транзитологічної парадигми. Загальна характеристика динамічної моделі переходу до демократії Д. Растоу. Критерій історичного походження походження країн як основа аналізу демократичних транзитів. Досягнення національної єдності у процесі переходу до демократії. Динамічні стадії переходу до демократії Д. Растоу: сутність та супровідні процеси. Фаза досягнення. Фаза прийняття рішень. Фаза звикання. Інституційні умови успішного демократичного переходу.

Світові хвилі демократизації та модель переходу до демократії С. Хантінгтона. Принцип зовнішнього походження демократії в країні. Демократизація як світовий процес. Хвилеподібний характер демократизації. Характеристика першої хвилі демократизації: підйом та відкат. Друга хвиля демократизації: підйом та відкат. Специфіка протікання третьої хвилі демократизації. Дев'ять критеріїв демократизації С. Хантінгтона. Стадії демократичного транзиту та супровідні процеси. Стадія лібералізації. Загрози на шляху країни до демократії: слабкий економічний розвиток та цивілізаційні передумови. Стадія демократизації. Стадія демократичної консолідації. Основні варіанти трансформації політичного режиму: проміжний, адемократичний, повторний, прямий, колоніальний.

Тема 3. Посткомуністичний вимір демократичного транзиту.

Модель переходу до демократії Г. О'Доннелла та Ф. Шміттєра. Проблематика дослідження пост авторитарних трансформацій. Загальна характеристика методології аналізу посткомуністичних суспільств. Вплив поведінкових факторів громадськості на хід демократичного транзиту. Етапи демократичного транзиту Г. О'Доннелла та Ф. Шміттєра. Стадія лібералізації. Стадія демократизації. Стадія політичної соціалізації (консолідація демократії). Особливості закріплення демократичних інститутів на стадії консолідації демократії. Базові індикатори консолідації демократії: рівень політичних еліт, рівень громадськості, рівень громадсько-політичного простору. Кількісні показники та пропорції у визначенні індикаторів консолідованої демократії.

Модель переходу до демократії А. Пшеворського. Міждисциплінарний характер дослідження переходу до демократії А. Пшеворського. Варіації типів політичного режиму в процесі преходу до демократії. Традиційний авторитаризм. Модернізований авторитаризм. Розширена демократія. Обмежена демократія. Варіації типів політичних еліт в процесі переходу до демократії: консерватори, реформатори, помірковані, радикали. Варіанти взаємодії між типами політичного режиму та характером політичних еліт. Відповідність пактів політичних еліт типам політичного режиму.

Модель переходу до демократії З. Бжезинського. Особливості дослідження посткомунізму в транзитологічній концепції З. Бжезинського. Фактори впливу на процес демократизації посткомуністичних країн. Характеристика системних перетворень у політичній, економічній та правовій сферах. Стадії переходу до демократії та супровідні процеси в суспільстві. Стадія лібералізації: часові рамки та системні зміни. Стадія демократизації: часові рамки та системні зміни. Стадія консолідації демократії: часові рамки та системні зміни. Вплив зовнішнього фактору на характер протікання демократичних процесів.

Тема 4. Консолідація демократії у демократичному транзиті.

Механізм консолідованої демократії Ф.Шміттера та Г.О'Доннелла. Зміст консолідації демократії як суспільно-політичного процесу. Загрози консолідованій демократії за Ф.Шміттером. Критерії та рівні механізму консолідації демократії Ф.Шміттера та Г.О'Доннелла. Рівні консолідації демократії: громадсько-політичні організації; політичні еліти; громадськість. Концепція делегативної демократії Г.О'Доннелла. Інституційний вимір президентства у перехідних країнах

Модель консолідованої демократії Л.Даймонд. Основні інституційні шляхи та проблеми досягнення консолідованої демократії. Політичні загрози незавершеного демократичного транзиту. Закономірності політичної інституціоналізації та розвитку громадянського суспільства. Рівні консолідації демократії: організаційний; елітарний; публічний.

Система консолідації демократії Х.Лінца та А.Степана. Фактори стандартизації поведінкових та інституційних характеристик у перехідних країнах. Закон демократизації «the only game in town». Рівні консолідації демократії: поведінковий; конституційний; ціннісний. Інституційний дизайн консолідації демократії. Парламентська демократія. Президентіалізм.

Індикатори консолідованої демократії. Політологічні підходи до визначення індикаторів консолідації демократії. Дві групи факторів консолідації демократії Я.Василевські: ціннісні, інституційні. Три групи індикаторів вектору консолідації демократії Л.Даймонд: конституційні, управлінські, психологічні. Комплексний аналітичний політологічний підхід до консолідованої демократії (теорії Х.Лінца, А.Степана, Р.Гюнтера, А.Пшеворського, Х.Валенсуели).

МОДУЛЬ № 2

Тема 1. Індексування демократизації.

Емпірична методологія Freedom House. Поняття «індексу». Методологічна складова індексів демократизації. Проблемні методологічні питання співвідношення між теорією та практикою демократизації. Характеристика Freedom House як міжнародної неурядової дослідницької організації. Давність дослідження світових процесів демократизації. Сутність методології дослідження. Загальна характеристика дослідницької програми Freedom House «Freedom in the World». Загальна характеристика дослідницької програми Freedom House «Nation in Transit». Емпірична база методики проведення аналізу: соціологічні опитування, бальна шкала оцінювання, підсумкові кількісні показники. Сім базових критеріїв демократичності країни. Показник рівня корупції. Рівень розвитку громадянського суспільства. Якість роботи органів центральної влади.

Ефективність місцевої влади. Демократичність виборчого процесу. Ступінь незалежності судової системи. Методика обробки та аналізу отриманих емпіричних результатів. Ступінь незалежності ЗМІ. Чисельні критерії формування світового рейтингу демократичності країн. Емпірична шкала оцінки рівня демократизації країни: показники та значення. Типологізація досліджуваних країн. Вільні країни. Частково вільні країни. Не вільні країни.

Емпіричні індекси демократизації Фонду Бертельсмана. Фонд Бертельсмана як світовий центр з дослідження трансформаційних процесів. Емпіричний зміст Загального Індексу Трансформації як підсумкового показника трансформації: соціологічні дослідження та експертний аналіз. Хронологія проведення досліджень. Методика обрахунку Статусного Індексу: Індекс Політичної Трансформації + Індекс Економічної Трансформації. Методологічні підходи до визначення характеру трансформації політичної та економічної систем. Індикатори обчислення Індексу Політичної Трансформації. Суверенність. Політична участь громадян. Верховенство закону. Стабільність політичних інститутів. Політична та соціальна інтеграція. Критерії обчислення Індексу Економічної Трансформації. Рівень соціально-економічного розвитку. Забезпечення ринкової структури економіки. Стабільність цін та національної валюти. Рівень забезпечення приватною власністю. Забезпечення добробуту громадян. Стабільність економіки. Економічна стійкість. Класифікація країн за ступенем демократичності політичної та економічної систем. Консолідовані демократії на основі ринку. Позитивні країни для становлення консолідованих демократій. Країни з суттєвими проблемами у формуванні консолідованої демократії. Країни з несприятливими умовами для формування консолідованої демократії. Країни із значними проблемами у формуванні консолідованої демократії. Методологічний зміст Індексу Управління. Критерії обчислення Індексу Управління. Ефективність управління. Ефективність використання ресурсів. Потенційні можливості управління. Політика використання консенсусу у прийнятті рішень. Міжнародне співробітництво. Результати службової діяльності. Рівень складності управління. Класифікація країн за рівнем демократичності управлінської сфери.

Емпіричний вимір посткомуністичної трансформації К. Херпфера. Характеристика соціологічного методу К. Херпфера. Дослідницька програма аналізу посткомуністичних суспільств «Барометр нових демократій». Сутність емпіричної методології К. Херпфера: єдність соціологічних та політологічних методів. Емпіричний аналіз демократичних рис громадськості посткомуністичних країн. Дев'ять складових індексу демократії К. Херпфера. Негативне сприйняття комуністичного політичного режиму. Позитивна оцінка сучасного

політичного режиму. Усвідомлення перспектив демократичного парламенту. Підтримка демократичного національного парламенту. Підтримка авторитарного лідера. Підтримка військового режиму. Підтримка монархії як альтернативи розвитку демократії. Відношення до повернення до комуністичного політичного режиму. Оптимізм по відношенню до майбутнього демократії. Шкала оцінювання емпіричних показників індикаторів демократизації. Методика підсумкового обрахунку співвідношення між «демократами» та «недемократами» у суспільстві. Класифікація респондентів за рівнем сприйняття або заперечення демократії (відповідність кількісних показників). «Демократи». «Помірні демократи». «Помірні недемократи». «Недемократи».

Тема 2. Особливості переходу до демократії країн Центральної та Східної Європи.

Перехід до демократії в Польщі. Суспільно-політичні передумови переходу до демократії в Польській Народній Республіці. Лібералізація та демократизація політичного режиму Польської Республіки. Суспільна динаміка консолідації демократії у Польщі. Проблеми та перспективи розвитку демократичних інститутів у країні.

Перехід до демократії в Угорщині. Специфіка комуністичної моделі врядування в Угорщині. Демократична трансформація політичної системи Угорської Республіки. Інституціоналізація норм та принципів демократії в угорському суспільстві. Проблеми та перспективи розвитку демократичних інститутів у країні.

Перехід до демократії в Чехії. Соціалістична Чехія у федеративному союзі ЧССР. Лібералізація політичного режиму в ході «оксамитової революції». Демократизація політичних інститутів у Чехії протягом періоду незалежності. Елементи консолідації демократії в країні. Проблеми та перспективи розвитку демократичних інститутів у країні.

Перехід до демократії в Словаччині. Особливості суспільного розвитку Словаччини у складі ЧССР. Становлення і розвиток демократичних інститутів у Словацькій Республіці. Функціонування режиму консолідованої демократії у Словаччині. Проблеми та перспективи розвитку демократичних інститутів у країні.

Специфіка демократичних транзитів на пострадянському просторі. «Гласність» у Радянському Союзі та розпад комуністичної системи. Диференція у розвитку демократії пострадянських республік. Особливості успішного демократичного транзиту (країни Балтії). Авторитаризація влади (Росія, Білорусь, середньоазійські країни). Специфіка формування «сірої зони» (Україна, Молдова, Грузія, Киргизстан). Загальні проблеми пострадянських країн на шляху до демократії: відсутність ротації еліт,

олігархія, низькі соціально-економічні показники, етнополітичні конфлікти, міжконфесійні протистояння тощо.

Тема 3. Особливості процесу демократизації в Україні.

Україна у загальносвітовому процесі демократизації. Україна і «третя хвиля» демократизації. Руйнація радянської системи УРСР. Соціокультурні чинники переходу до демократії в Україні: історична особливість, економіка, соціальна структура. Передумови і перешкоди демократичного переходу в Україні. Чинники стабільності української демократії. Суб'єкти демократизації в Україні.

Трансформація політичних інститутів в Україні у період незалежності. Становлення багатопартійності в Україні. Основні етапи конституювання та еволюція форми державного правління. Зародження та розвиток президентських інституцій. Еволюція інституту парламентаризму в країні. Проблема незалежності та деполітизації судової системи. Проблема авторитаризації влади в Україні. Сучасний інституційний дизайн системи органів державної влади в Україні. Загальний рівень кризовості української політичної сфери. Перспективи демократизації політичної системи України.

Трансформація громадянських інститутів у сучасній Україні. Соціальні та політичні складові демократизації громадськості в Україні. Культурна спадщина «радянськості» в українському соціумі. Трансформація економічної системи країни. Ступінь взаємодії між державним апаратом та групами соціальних інтересів. Проблема розвитку інститутів місцевої демократії. Фактори становлення та розвитку громадянського суспільства в Україні. Рівень захисту громадянських прав і свобод в Україні. Перспективи розвитку громадянського суспільства в Україні.

Вплив «російського фактору» на перебіг трансформаційних процесів в Україні. Україна в умовах гібридної війни з Росією. Широкомасштабна війна (з лютого 2022 р.), загрози демократії та європейські перспективи України. Популізм і демократія у сучасній Україні.

ТЕМАТИКА, ПЛАНИ ТА ЛІТЕРАТУРА ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

ТЕМА 1. Трансформація політичного режиму: модернізація, демократизація, демократичний транзит (2 год.)

1. Теорія модернізаційних чинників переходу до демократії (С.Ліпсет, Дж.Коулмен, Г.Алмонд, С.Верба).
2. Транзитологічна модель переходу до демократії Д.Растоу.
3. Концепція «трьох хвиль демократизації» С.Хантінгтона.
4. Трьохфазова модель демократичного переходу Ф.Шміттєра та Г.О'Доннела.
5. Системний підхід до визначення демократичного транзиту З.Бжезинського.
6. Поняття, фактори та проблематика консолідації демократії.

Рекомендована література

1. Бистрицький Є. Політична філософія посткомунізму: горизонти методології. *Політична думка*. 1995. № 1. С. 3–12.
2. Вонсович С. Транзитологія: долання кризи та вектори розвитку. *Науковий часопис УДУ імені Михайла Драгоманова. Серія 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*. 2021. № 22(30). С. 5–13.
3. Гаденіус Е. Тривалість демократії: інституційні чинники на противагу соціоекономічним ; пер. з англ. Г. Хомечко. Визначення і вимірювання демократії. За ред. Д. Бітем. Л.: Літопис, 2005. С. 94–128.
4. Гайданка Є. Характеристика системно-процесуальних внутрішньополітичних трансформацій Угорщини, Польщі та Словаччини у посткомуністичну епоху (на основі аналізу емпіричного індексу демократизації Бертельсмана). *Грані*. 2010 (липень-серпень). №4(72). С. 160–165.
5. Латигіна Н. Передумови демократизації суспільства: основні підходи. *Персонал*. 2005. № 3. С.15–18.
6. Латигіна Н. Шляхи та структурні фази демократизації суспільства. *Політичний менеджмент*. 2005. № 2. С.68–77.
7. Наумкіна С. «Третя хвиля» демократизації: підсумки і перспективи (аналіз зарубіжних концепцій). *Політичний менеджмент*. 2004. № 2. С. 162–170.

8. Остапеч Ю., Гайданка Є., Ключкович А., Марадик Н. Еволюція партійних систем країн Вишеградської четвірки: досвід для України: монографія. Ужгород: ПП Данило С.І., 2014. 256 с.

9. Перспективи посткоронавірусних економічних трансформацій та їх вплив на розвиток країн. Місце України у посткризовому світі. Ред. В. Юрчишин. К.: Заповіт, 2021. 358 с.

10. Прокопчук І. Поняття і типології демократії. *Людина і політика*. 2003. № 3. С. 97–105.

11. Романюк О. Кінець «транзитології» чи криза її первинної парадигми? *Політичний менеджмент*. 2007. № 2. С. 3–15.

12. Романюк О. Транзитивні демократії (про визначення характеру політичних режимів перехідних суспільств). *Людина і політика*. 2004. № 2. С. 23–30.

13. Романюк О. Транзитологія як галузь наукових студій. *Сучасне суспільство*. 2018. № 2(16).

14. У пошуках правильної парадигми: концептуальні перспективи посткомуністичного переходу у країнах Східної Європи. Пер. з англ. за ред. Д. Гузіни. К.: Вид-во «Ай Бі», 2003. – 342 с.

ТЕМА 2. Посткомуністичний вимір демократичного транзиту (6 год.)

1. Особливості посткомуністичних трансформацій.
2. Проблеми переходу до демократії у посткомуністичних суспільствах.
3. Труднощі політичних трансформацій пострадянських країн.
4. Гібридні режими на пострадянському просторі.
5. Проблеми євроатлантичної інтеграції посткомуністичних країн.
6. Особливості політичної культури у посткомуністичних суспільствах.

Рекомендована література

1. Вандич П. Ціна свободи. Історія Центрально-Східної Європи від Середньовіччя до сьогодення. К.: Критика, 2004. 463 с.

2. Гайданка Є. Трансформація політичних інститутів в Угорщині кінця 80-их – середина 90-их років ХХ сторіччя. *Науковий вісник УжНУ. Серія: Політологія, Соціологія, Філософія*. 2009. Випуск 13. С. 84–86.

3. Головатий М. Угорщина новітньої доби: суть політичних трансформацій. *Політичний менеджмент*. 2004. № 3. С. 189–190.

4. Зеленько Г. Політична «матриця» громадянського суспільства

(досвід країн Вишеградської групи та України). К.: «Знання України», 2007. 336 с.

5. Лендъел М. Передумови та особливості децентралізації влади у Центральній та Східній Європі. *Політичний менеджмент*. 2007. С.167–178.

6. Месежніков Г. Шлях Словаччини до НАТО. За ред. В. Якименко, Т. Жолудова. К.: «Демократичні ініціативи», 2007. 168 с.

7. Моделі політичної комунікації: політичні партії та громадянське суспільство [П. Байор, С. Горобчишина, М. Товт]. За ред. Юлії Тищенко. К.: Агентство «Україна», 2010. 148 с.

8. Наумкіна С. «Третя хвиля» демократизації: підсумки і перспективи (аналіз зарубіжних концепцій). *Політичний менеджмент*. 2004. № 2. С. 162–170.

9. Політичні інститути та процеси у країнах Центральної і Східної Європи наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть: монографія. За заг. ред.: Ю. Остапця, М. Токаря. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2023. 680 с.

10. Політичні трансформації у країнах Центральної Європи наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть: навчальний посібник. Упоряд. М. Лендъел. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2016. 464 с.

12. Романюк А., Литвин В. Порівняльний аналіз політичних інститутів країн Вишеградської групи та інших країн Центрально-Східної Європи: монографія. Л.: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 548 с.

13. Романюк О. Моделі посткомуністичних трансформацій. *Політичний менеджмент*. 2006. № 3. С.35–50.

14. Тодоров І.Я. Безпековий вимір міжнародних відносин в Східній та Центральній Європі в контексті російської агресії. *Політичне життя*. 2022. №1. С. 138–144.

ТЕМА 3. Консолідація демократії у демократичному транзиті (4 год.)

1. Консолідація демократії як шаключна фаза успішного демократичного транзиту.

2. Проблеми та перспективи консолідації демократії.

3. Деконсолідація демократії як системний процес.

4. Проблеми консолідації демократичних режимів сучасності.

Рекомендована література

1. Вонсович С. Транзитологія: долання кризи та вектори розвитку. *Науковий часопис УДУ імені Михайла Драгоманова. Серія 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*. 2021. № 22(30). С. 5–13.
2. Гайданка Є. Характеристика системно-процесуальних внутрішньополітичних трансформацій Угорщини, Польщі та Словаччини у посткомуністичну епоху (на основі аналізу емпіричного індексу демократизації Бертельсмана). *Грані*. 2010 (липень-серпень). № 4(72). С.160–165.
3. Інтеграційні виміри трансформації пострадянського простору: монографія. За ред. А.Г. Бульвінського. К.: ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2020. 560 с.
4. Кройтор А.В. Моделі демократичних переходів та практика їх застосування у пострадянських країнах. *Актуальні проблеми політики: збірник наукових праць*. 2018. Випуск 61. С. 215–226.
5. Політичні трансформації у країнах Центральної Європи наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть: навчальний посібник. Упоряд. М. Лендъел. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2016. 464 с.
6. Політичні інститути та процеси у країнах Центральної і Східної Європи наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть: монографія. За заг. ред.: Ю. Остапця, М. Токаря. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2023. 680 с.
7. Романюк А., Литвин В. Порівняльний аналіз політичних інститутів країн Вишеградської групи та інших країн Центрально-Східної Європи: монографія. Л.: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 548 с.
8. Романюк О. Кінець «транзитології» чи криза її первинної парадигми? *Політичний менеджмент*. 2007. № 2. С.3–15.
9. У пошуках правильної парадигми: концептуальні перспективи посткомуністичного переходу у країнах Східної Європи / Пер. з англ. за ред. Д. Гузіни. К.: Вид-во «Ай Бі», 2003. 342 с.

ТЕМА 4. Індексування демократизації (4 год.)

1. Емпіричний вимір демократичного транзиту.
2. Особливості індексування трансформаційних процесів.
3. Індексування демократичних трансформацій у рамках моніторингової програми Nations in Transit.
4. Індексування демократичних трансформацій у рамках моніторингової програми Freedom in the World.
5. Індокси демократичних трансформацій Фонду Бертельсмана.

Рекомендована література

1. Гайданка Є. «Якість» демократії в Польщі в оцінці емпіричних моніторингов. *Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія.* 2023. № 3(58). С. 117–128.
2. Гайданка Є. Характеристика системно-процесуальних внутрішньополітичних трансформацій Угорщини, Польщі та Словаччини у посткомуністичну епоху (на основі аналізу емпіричного індексу демократизації Бертельсмана). *Грані.* 2010 (липень-серпень). № 4(72). С.160–165.
3. Інтеграційні виміри трансформації пострадянського простору: монографія. За ред. А.Г. Бульвінського. К.: ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2020. 560 с.
4. Кройтор А.В. Моделі демократичних переходів та практика їх застосування у пострадянських країнах. *Актуальні проблеми політики: збірник наукових праць.* 2018. Випуск 61. С. 215–226.
5. Наумкіна С. «Третя хвиля» демократизації: підсумки і перспективи (аналіз зарубіжних концепцій). *Політичний менеджмент.* 2004. № 2. С.162–170.
6. Політичні трансформації у країнах Центральної Європи наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть: навчальний посібник / Упоряд. М. Лендвел. Ужгород: Поліграфцентр “Ліра”, 2016. 464 с.
7. Freedom House. Nation in Transit – Methodology. URL: <http://www.freedomhouse.org/report/nations-transit-2013/nations-transit-2013-methodology>.
8. Transformation Index BTI. Index-Methodology. URL: <http://www.bti-project.org/index/methodology>.

ТЕМА 5. Особливості переходу до демократії країн Центральної та Східної Європи (6 год.)

1. Політологічний аналіз моделі демократичного переходу країн Вишеградської групи та Балтії.
2. Перехід до демократії Польщі.
3. Перехід до демократії Угорщини.
4. Перехід до демократії Чехії.
5. Перехід до демократії Словаччини.
6. Особливості демократичного транзиту країн Балтії.

Рекомендована література

1. Вандич П. Ціна свободи. Історія Центрально-Східної Європи від Середньовіччя до сьогодення. К.: Критика, 2004. 463 с.

2. Гайданка Є. Трансформація політичних інститутів в Угорщині кінця 80-их – середина 90-их років ХХ сторіччя. *Науковий вісник УжНУ. Серія: Політологія, Соціологія, Філософія*. 2009. Випуск 13. С. 84–86.

3. Головатий М. Угорщина новітньої доби: суть політичних трансформацій. *Політичний менеджмент*. 2004. № 3. С. 189–190.

4. Зеленько Г. Політична «матриця» громадянського суспільства (досвід країн Вишеградської групи та України). К.: «Знання України», 2007. 336 с.

5. Лендъел М. Передумови та особливості децентралізації влади у Центральній та Східній Європі. *Політичний менеджмент*. 2007. С.167–178.

6. Месежніков Г. Шлях Словаччини до НАТО. За ред. В. Якименко, Т. Жолудова. К.: «Демократичні ініціативи», 2007. 168 с.

7. Моделі політичної комунікації: політичні партії та громадянське суспільство [П. Байор, С. Горобчишина, М. Товт]. За ред. Юлії Тищенко. К.: Агентство «Україна», 2010. 148 с.

8. Наумкіна С. «Третя хвиля» демократизації: підсумки і перспективи (аналіз зарубіжних концепцій). *Політичний менеджмент*. 2004. № 2. С. 162–170.

9. Політичні інститути та процеси у країнах Центральної і Східної Європи наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть: монографія. За заг. ред.: Ю. Остапця, М. Токаря. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2023. 680 с.

10. Політичні трансформації у країнах Центральної Європи

наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть: навчальний посібник. Упоряд. М. Лендвел. Ужгород: Поліграфцентр “Ліра”, 2016. 464 с.

12. Романюк А., Литвин В. Порівняльний аналіз політичних інститутів країн Вишеградської групи та інших країн Центрально-Східної Європи: монографія. Л.: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 548 с.

13. Романюк О. Моделі посткомуністичних трансформацій. *Політичний менеджмент*. 2006. № 3. С.35–50.

14. Тодоров І.Я. Безпековий вимір міжнародних відносин в Східній та Центральній Європі в контексті російської агресії. *Політичне життя*. 2022. №1. С. 138–144.

ТЕМА 6. Особливості процесу демократизації в Україні (4 год.)

1. Суспільно-політичні обставини демократизації політичного режиму в Україні (кінець 1980-их – початок 1990-их рр.).

2. Трансформація політичної системи.

3. Розвиток інститутів громадянського суспільства.

4. Траєкторії демократичного транзиту в Україні (2004–2014 рр.).

5. Труднощі стабілізації демократичних інститутів в умовах російської військової агресії в Україні (2014–2024).

Рекомендована література

1. Гончаров Г., Каплін О., Файєр О. Збігнев Бжезінський і місце України у його геостратегічній концепції (кінець 1940-х – 2017 рр.). *Грані*. 2022. № 24(12). С. 43–50.

2. Зеленько Г. Контексти політичного лідерства на постсоціалістичному просторі. *Політичний менеджмент*. 2006. № 6. С. 136–146.

3. Інтеграційні виміри трансформації пострадянського простору: монографія. За ред. А.Г. Бульвінського. К.: ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2020. 560 с.

4. Ковальчук В. Популізм і конституційна трансформація у країнах Центрально-Східної Європи та Україні. *Право України*. 2021. № 8. С. 168–185.

5. Остапець Ю., Гайданка Є., Ключкович А., Марадик Н. Еволюція партійних систем країн Вишеградської четвірки: досвід для України: монографія. Ужгород: ПП Данило С.І., 2014. 256 с.

6. Перспективи посткоронавірусних економічних трансформацій та

їх вплив на розвиток країн. Місце України у посткризовому світі. Ред. В. Юрчишин. К.: Заповіт, 2021. 358 с.

7. Примуш М. Демократія і політичні партії Центральної та Східної Європи. Донецьк: ДонНУ, 2002. 176 с.

8. Ротар Н.Ю. Політична участь громадян України у системних трансформаціях перехідного періоду: монографія. Чернівці: Рута, 2007. 472 с.

9. Тодоров І.Я. Безпековий вимір міжнародних відносин в Східній та Центральній Європі в контексті російської агресії. *Політичне життя*. 2022. №1. С. 138–144.

10. Freedom House. Nation in Transit – Methodology. URL: <http://www.freedomhouse.org/report/nations-transit-2013/nations-transit-2013-methodology>.

11. Transformation Index BTI. Index-Methodology. URL: <http://www.bti-project.org/index/methodology>.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ З ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Самостійна робота є основним засобом засвоєння студентом навчального матеріалу в час, вільний від обов'язкових навчальних занять, без участі викладача. Зміст самостійної роботи з предмету «Транзитологія» визначається типовою навчальною програмою дисципліни та методичними рекомендаціями викладача.

Самостійна робота поділяється на аудиторну і позааудиторну.

Аудиторна самостійна робота реалізується під час читання лекцій і практичних занять, проведення індивідуальних консультацій та ін.

Самостійна робота студентів над навчальним матеріалом програми курсу, що не виноситься на розгляд під час лекційних і практичних занять (*позааудиторна самостійна робота*), має на меті сформувати вміння самостійно працювати над рекомендованою літературою та відповідати на поставлені в аудиторіях питання.

Індивідуальна робота студента з предмету «Транзитологія» включає виконання такого завдання: аналіз поточного рівня демократизації в Україні та порівняння чисельних значень рівня демократичності в Україні і світових регіонах (на вибір – Центральна Європа; Західна Європа; група англосаксонських країн; Латинська Америка; пострадянський простір; КНДР).

Приступаючи до самостійної роботи студентам необхідно:

- попередньо ознайомитися з навчальним матеріалом, що виноситься на лекційні і практичні заняття;
- перевірити здобутті знання шляхом самоконтролю, відповідаючи на поставлені питання;
- виокремити ключові проблеми навчального матеріалу, що виноситься на самостійну роботу та опрацювати їх.

У процесі самостійної роботи студенти мають оволодіти вміннями та навичками:

- організації самостійної навчальної діяльності;
- праці з навчальною, навчально-методичною, науковою, науково-популярною літературою;
- конспектування літературних джерел;
- опрацювання статистичної інформації та даних емпіричних моніторингів трансформацій у світі.

ПЕРЕЛІК ЗАВДАНЬ НА МОДУЛЬНІ КОНТРОЛЬНІ РОБОТИ

Методика модульного контролю знань студентів з навчальної дисципліни «Транзитологія» включає:

1. Проведення модульної контрольної роботи № 1 у формі описових завдань.

2. Проведення модульної контрольної роботи № 2 у формі контрольних тестових завдань.

3. Проведення підсумкового контролю у формі іспиту.

Мінімальний поріг для допуску до модульної контрольної роботи становить 10 балів. Модульна контрольна робота № 1 складається з трьох запитань описово-аналітичного характеру.

Перше запитання покликане оцінити знання з тематичної проблематики відповідного модулю, яка надавалася на лекціях і обговорювалася на семінарських заняттях. Залежно від обсягу, послідовності викладу і орієнтуванні у тематичному матеріалі, перше запитання модульної контрольної роботи максимально може бути оцінене у 10 балів.

Друге запитання має на меті оцінити розуміння особливостей динаміки сучасних політичних режимів. Залежно від послідовності викладу і орієнтуванні у тематичному матеріалі, друге запитання модульної контрольної роботи максимально може бути оцінене у 15 балів.

Третє питання модульної контрольної роботи має творчо-аналітичний характер. Залежно від обґрунтованості аргументів і суб'єктивних висновків студента з визначеної проблематики, третє запитання модульної контрольної роботи максимально може бути оцінене у 25 балів.

Модульна контрольна робота № 2 складається з 25 контрольних завдань у формі простих тестів. Кожна правильна відповідь оцінюється у 2 бали. У підсумку студент може отримати 50 балів = 25 тестів × 2 бали.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО ІСПИТУ

1. Зміст, концептуальна основа та структура демократичного транзиту.
2. Основні школи транзитології.
3. Консолідація демократії у демократичному транзиті.
4. Механізм консолідованої демократії Ф.Шміттєра та Г.О'Доннелла.
5. Модель консолідованої демократії Л.Даймонд.
6. Система консолідації демократії Х.Лінца та А.Степана.
7. Індикатори консолідованої демократії.
8. Трансформація політичного режиму у Польщі.
9. Трансформація політичного режиму в Угорщині.
10. Трансформація політичного режиму у Чеській Республіці.

11. Трансформація політичного режиму у Словацькій Республіці.
12. Особливості партійної системи у Польщі.
13. Особливості партійної системи в Угорщині.
14. Особливості партійної системи у Чеській Республіці.
15. Особливості партійної системи у Словацькій Республіці.
16. Популізм у Польщі.
17. Популізм в Угорщині
18. Популізм у Чеській Республіці.
19. Популізм у Словацькій Республіці.
20. Загрози демократичному режиму у Польщі.
21. Ліберальна демократія в Угорщині.
22. Політика «м'якого євроскептицизму» у Чеській Республіці.
23. «Соціальний консерватизм» у Словацькій Республіці.
24. Індeksi демократизації за методологією Freedom House.
25. Показники трансформації Фонду Бертельсманна.
26. Суспільно-політичні обставини демократизації політичного режиму в Україні (кінець 1980-их – початок 1990-их рр.).
27. Трансформація політичної системи в Україні.
28. Розвиток інститутів громадянського суспільства в Україні.
29. Траєкторії демократичного транзиту в Україні (2004–2014 рр.).
30. Вплив російської військової агресії на процеси демократизації в Україні (2014–2024 рр.).
31. Характеристика українського політичного режиму за методологією Nations in Transit.
32. Характеристика українського політичного режиму за методологією Bertelsmann Found.

ТИПОВІ ТЕСТОВІ КОНТРОЛЬНІ ЗАВДАННЯ

Одна з яких країн була предметом дослідження у транзитологічній концепції Д.Растоу?:

- Польща;
- Білорусь;
- Казахстан;
- Туреччина.

Вкажіть зайву стадію переходу до демократії в концепції Ф.Шміттєра та Г.О'доннелла?:

- підготовча;
- демократизація;
- лібералізація;
- політична соціалізація.

Яка частина світової популяції проживає у демократичних країнах (за даними Freedom House)?:

- 90%;
- 70%;
- половина (50%);
- 20%.

З якого року розпочинається «третя хвиля демократизації» в концепції С.Хантінгтона?:

- 1942 р.;
- 1962 р.;
- 1974 р.;
- 1989 р.

З якою фазою переходу до демократії в Україні виникли найбільші інституційні проблеми?:

- лібералізація;
- демократизація;
- консолідація демократії;
- авторитаризація.

Автором праці «Переходи до демократії: спроба диманічної моделі» (1970 р.) є:

- Д. Растоу;
- С. Хантінгтон;
- С. Ліпсет;
- Ф. Шміттер.

Скільки максимум років потрібно для успішного здійснення демократичного транзиту (З.Бжезинський)?:

- 5 рр.;
- 9 рр.;
- 25 рр.;
- 50 рр.

Ідеальний конституційним механізмом для успішної консолідації демократії у транзитивній країні є (Х.Лінц та А.Степан):

- монархія;
- президенталізм;
- президентська демократія;
- парламентська демократія.

Першою моїторинговою організацією, що досліджувала розвиток демократій у світі була:

- Freedom House;
- Фонд Бертельсмана;
- Nations in Transit;
- НАН України.

Варіант трансформації політичного режиму, який полягає у суспільно-політичному стані у країні між авторитаризмом і демократією (С.Хантінгтон):

- проміжний;
- повторний;
- прямий;
- колоніальний.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Основна.

1. Гайданка Є. «Якість» демократії в Польщі в оцінці емпіричних моніторингів. *Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2023. № 3(58). С. 117–128.
2. Гончаров Г., Каплін О., Файер О. Збігнєв Бжезінський і місце України у його геостратегічній концепції (кінець 1940-х – 2017 рр.). *Грані*. 2022. № 24(12). С. 43–50.
3. Інтеграційні виміри трансформації пострадянського простору: монографія. За ред. А.Г. Бульвінського. К.: ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2020. 560 с.
4. Ковальчук В. Популізм і конституційна трансформація у країнах Центрально-Східної Європи та Україні. *Право України*. 2021. № 8. С. 168–185.
5. Остапеч Ю., Гайданка Є., Ключкович А., Марадик Н. Еволюція партійних систем країн Вишеградської четвірки: досвід для України: монографія. Ужгород: ПП Данило С.І., 2014. 256 с.
6. Перспективи посткоронавірусних економічних трансформацій та їх вплив на розвиток країн. Місце України у посткризовому світі. Ред. В. Юрчишин. К.: Заповіт, 2021. 358 с.
7. Політичні трансформації у країнах Центральної Європи наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть: навчальний посібник / Упоряд. М. Лендшел. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2016. 464 с.
8. Політичні інститути та процеси у країнах Центральної і Східної Європи наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть: монографія / за заг. ред.: Ю. Остапця, М. Токаря. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2023. 680 с.
9. Романюк А., Литвин В. Порівняльний аналіз політичних інститутів країн Вишеградської групи та інших країн Центрально-Східної Європи: монографія. Л.: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 548 с.
10. Тодоров І.Я. Безпековий вимір міжнародних відносин в Східній та Центральній Європі в контексті російської агресії. *Політичне життя*. 2022. №1. С. 138–144.

2. Допоміжна.

1. Вонсович С. Транзитологія: долання кризи та вектори розвитку. *Науковий часопис УДУ імені Михайла Драгоманова. Серія 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*. 2021. № 22(30). С. 5–13.
2. Гайданка Є. Характеристика системно-процесуальних

внутрішньополітичних трансформацій Угорщини, Польщі та Словаччини у посткомуністичну епоху (на основі аналізу емпіричного індексу демократизації Бертельсмана). *Грані*. 2010 (липень-серпень). № 4(72). С.160–165.

3. Зеленько Г. Політична «матриця» громадянського суспільства (досвід країн Вишеградської групи та України. К.: «Знання України», 2007. 336 с.

4. Кройтор А.В. Моделі демократичних переходів та практика їх застосування у пострадянських країнах. *Актуальні проблеми політики: збірник наукових праць*. 2018. Випуск 61. С. 215–226.

5. Латигіна Н. Шляхи та структурні фази демократизації суспільств. *Політичний менеджмент*. 2005. №2. С.68–77.

6. Наумкіна С. «Третя хвиля» демократизації: підсумки і перспективи (аналіз зарубіжних концепцій). *Політичний менеджмент*. 2004. № 2. С.162–170.

7. Романюк О. Кінець «транзитології» чи криза її первинної парадигми? *Політичний менеджмент*. 2007. № 2. С.3–15.

8. Романюк О. Транзитологія як галузь наукових студій. *Сучасне суспільство*. 2018. № 2(16).

9. Ротар Н.Ю. Політична участь громадян України у системних трансформаціях перехідного періоду: монографія. Чернівці: Рута, 2007. 472 с.

10. У пошуках правильної парадигми: концептуальні перспективи посткомуністичного переходу у країнах Східної Європи. Пер. з англ. за ред. Д. Гузіни. К.: Вид-во «Ай Бі», 2003. 342 с.

3. Інформаційні ресурси в мережі Інтернет.

1. Freedom House [Електронний ресурс] // Nation in Transit – Methodology. URL : <http://www.freedomhouse.org/report/nations-transit-2013/nations-transit-2013-methodology>.

2. Transformation Index BTI [Електронний ресурс] / Index-Methodology . URL : <http://www.bti-project.org/index/methodology>.

МЕТОДИ НАВЧАННЯ ТА ОЦІНЮВАННЯ

У процесі викладання навчальної дисципліни «Транзитологія» викладач використовує наступні *групи методів навчання*:

1. *Словесні*:

- лекція;
- бесіда;
- обговорення;
- інструктаж.

2. *Наочні*:

- ілюстрація;
- демонстрація (з використанням нормативно-законодавчих актів, таблиць та схем, електронних презентацій, показ відеолекцій).

3. *Практичні*:

- опитування на практичних заняттях;
- виконання тестових завдань;
- робота з підручником, нормативно-законодавчими актами;
- виконання індивідуальних завдань;
- модульні контрольні роботи.

Викладач використовує наступні *групи методик контролю знань слухачів*, які вивчають навчальну дисципліну «Транзитологія»:

1. *Методи усного контролю*:

- монологічна відповідь слухача на окреме питання теми практичного заняття у індивідуальній та фронтальній формах;
- запитально-відповідна бесіда під час роз'яснення проблемного питання на практичному занятті;
- іспит у формі усної відповіді на три запитання з переліку питань.

2. *Письмовий контроль*:

- виконання індивідуальної роботи;
- модульна контрольна робота;
- дидактичні тестові завдання.

3. *Методи практичного контролю*: перевірка змістового наповнення творчо-аналітичних завдань.

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль 1)

Поточне оцінювання та самостійна робота				Модульна контрольна робота	Сума
T1	T2	T3	T4	50	100
10	10	15	15		

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль 2)

Поточне оцінювання та самостійна робота			Модульна контрольна робота	Сума
T1	T2	T3	50	100
10	20	20		

Оцінювання окремих видів навчальної роботи з дисципліни

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Модуль 1		Модуль 2	
	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)
Практичні (семінарські) заняття	3	30	3	30
Аналітичне завдання	1	20	1	20
Модульна контрольна робота	1	50	1	50
Разом		100		100

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ПІДСУМКОВОГО СЕМЕСТРОВОГО КОНТРОЛЮ

Відповідно до «Положення про порядок та методику проведення семестрових (курсівих) екзаменів і заліків в Ужгородському національному університеті» (затверджено Наказом Ректора ДВНЗ «УжНУ» № 698/01-17 від 08.05.2015 р.), знання студентів оцінюються як з теоретичної, так і з практичної підготовки за такими критеріями:

оцінку «відмінно» (90-100 балів, А) – заслуговує студент, який:

- всебічно і глибоко володіє навчально-програмовим матеріалом;
- вміє самостійно виконувати завдання, передбачені програмою, використовує набуті знання і вміння у нестандартних ситуаціях;
- засвоїв основну і ознайомлений з додатковою літературою, яка рекомендована програмою;
- засвоїв взаємозв'язок основних понять дисципліни та усвідомлює їх значення для професії, яку він набуває;
- вільно висловлює власні думки, самостійно оцінює різноманітні життєві явища і факти, виявляючи особистісну позицію;
- самостійно визначає окремі цілі власної навчальної діяльності, виявив творчі здібності і використовує їх при вивченні навчально-програмового матеріалу, проявив нахил до наукової роботи.

оцінку «добре» (82-89 балів, В) – заслуговує студент, який:

- повністю опанував і вільно (самостійно) володіє навчально-програмовим матеріалом, в тому числі застосовує його на практиці, має системні знання в достатньому обсязі відповідно до навчально-програмового матеріалу, аргументовано використовує їх у різних ситуаціях;
- має здатність до самостійного пошуку інформації, а також до аналізу, постановки і розв'язування проблем професійного спрямування;
- під час відповіді допустив деякі неточності, які самостійно виправив, добирає переконливі аргументи на підтвердження вивченого матеріалу;

оцінку «добре» (74-81 бал, С) – заслуговує студент, який:

- в цілому навчальну програму засвоїв, але відповідає на екзамені з певною кількістю помилок;
- вміє порівнювати, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача, в цілому самостійно застосовувати на практиці, контролювати власну діяльність;
- опанував навчально-програмовий матеріал, успішно виконав завдання, передбачені програмою, засвоїв основну літературу, яка рекомендована програмою;

оцінку «задовільно» (64-73 бали, D) – заслуговує студент, який:

- знає основний навчально-програмовий матеріал в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії;
- виконує завдання непогано, але зі значною кількістю помилок;
- ознайомлений з основною літературою, яка рекомендована програмою;
- допускає на заняттях чи екзамені помилки при виконанні завдань, але під керівництвом викладача знаходить шляхи їх усунення.

оцінку «задовільно» (60-63 бали, E) – заслуговує студент, який:

- володіє основним навчально-програмовим матеріалом в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії, а виконання завдань задовольняє мінімальні критерії. Знання мають репродуктивний характер.

оцінка «незадовільно» (35-59 балів, FX) – виставляється студенту, який:

виявив суттєві прогалини в знаннях основного програмового матеріалу, допустив принципові помилки у виконанні передбачених програмою завдань.

оцінка «незадовільно» (35 балів, F) – виставляється студенту заочної форми навчання, який:

- володіє навчальним матеріалом тільки на рівні елементарного розпізнавання і відтворення окремих фактів або не володіє зовсім;
- допускає грубі помилки при виконанні завдань, передбачених програмою;
- не може продовжувати навчання і не готовий до професійної діяльності після закінчення університету без повторного вивчення даної дисципліни.

При виставленні оцінки враховуються результати навчальної роботи студента протягом семестру.

Таблиця відповідності оцінок за різними шкалами

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	
		диференційована	недиференційована
90 – 100	A	Відмінно	Зараховано
82-89	B	Добре	
74-81	C	Задовільно	
64-73	D		
60-63	E		
35-59	FX	Незадовільно з можливістю повторного складання	Незараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	Незараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Навчально – методичне
видання

Гайданка Євгеній Іванович

«Транзитологія»
НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Навчально-методична серія «КАФЕДРА»
№ 95

Гайданка Є. Транзитологія: навчально-методичні рекомендації для здобувачів освіти галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки спеціальності 052 Політологія, освітньо-професійна програма «Політологія», перший (бакалаврський) рівень / Навчально-методична серія «КАФЕДРА» / № 95; [Ужгород. нац. ун-т; Ф-т сусп. наук; Каф. політології і державного управління]. Ужгород, УжНУ. 2024. 35 с.

Навчально-методична розробка містить описову структуру предмету навчальної дисципліни, зміст навчальної програми, методичні вказівки з підготовки до практичних занять, виконання самостійної роботи, перелік рекомендованої літератури до курсу тощо. Наводяться типові тестові завдання відповідно до тематичного змісту навчальної дисципліни.

УДК 339.565(076)

Г 14